

۱۵۸۰۵۷

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد شاهرود

دانشکده علوم انسانی، گروه تاریخ

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

گرایش: تاریخ ایران دوره اسلامی

عنوان:

بررسی پیوندهای علمای دوره صفویه با طوایف قزلباش از زمان شاه اسماعیل اول
تا آغاز دوره شاه عباس

استاد راهنما:

سرکار خانم دکتر مهتری ادیسی

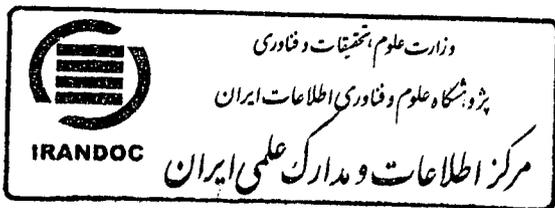
استاد مشاور:

آقای دکتر محمد نبی سلیم

نگارش:

عفت عامریون

پاییز ۱۳۸۹

ب

۱۵۸۰۵۷

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد شاهرود

دانشکده علوم انسانی، گروه تاریخ

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

گرایش: تاریخ ایران دوره اسلامی

عنوان:

بررسی پیوندهای علمای دوره صفویه با طوایف قزلباش از زمان شاه اسماعیل
اول تا آغاز دوره شاه عباس

نگارش:

عفت عامریون

پاییز ۱۳۸۹

۱- خانم دکتر مهری ادیسی

۲- آقای دکتر محمد نبی سلیم

۳- آقای دکتر محمد علی عزیزاده

۴- آقای دکتر حمید مشعوف

هیات داوران:

تقدیم و تشکر

حمد و سپاس فراوان خداوند سبحان را که نعمت بزرگ علم و دانش را به بندگانش ارزانی داشته و خواندن را اولین دستور عملی برای رسول خود قرار داد.

باتقدیم و تشکر از استادان ارجمند و گرامی سرکار خانم دکتر ادیسی و جناب آقای دکتر سلیم که مراد این رساله همراهی نموده اند.

تقدیم: به پدر و مادر عزیزم

که همیشه از جویبار محبتشان بهره مند گشته و به عنوان دویال پرواز زندگی کردن را به من آموختند و تقدیم به همسر عزیزم که همیشه و در همه جا همدل و همیارم در ارائه این رساله بوده است.

فهرست

صفحه	عنوان
۱.....	چکیده
۲.....	مقدمه
۴.....	نقد و بررسی منابع

فصل اول : کلیات

۹.....	۱-۱- بیان مسئله
۱۱.....	۲-۱- اهداف تحقیق
۱۲.....	۳-۱- پیشینه تحقیق
۱۳.....	۴-۱- روش تحقیق
۱۴.....	۵-۱- موانع و مشکلات تحقیق
۱۵.....	۶-۱- فصل بندی پژوهش

فصل دوم : قرلباشان

بخش اول:

۱۷.....	۱-۲. نگاهی اجمالی به سابقه تاریخی تحرکات عشایر در تاریخ سیاسی و اجتماعی ایران
---------	---

- ۱۹-۱-۲. اوضاع اجتماعی آناتولی، پایگاه ایلات قزلباش..... ۱۹
- ۲۱-۱-۲. وجه تسمیه قزلباش..... ۲۱
- ۲۴-۱-۲. زمینه های ظهور قزلباشان و نتایج ظهور..... ۲۴
- ۲۵-۱-۲. ایلات قزلباش..... ۲۵
- ۳۰-۱-۲. تحركات مذهبی نتیجه اتحاد تصوف و تشیع..... ۳۰

بخش دوم:

- ۳۵-۱-۲-۲. شیوخ صفوی و ایلات قزلباش..... ۳۵
- ۳۵-۲-۲. شیخ صفی..... ۳۵
- ۳۷-۲-۲. صدرالدین موسی..... ۳۷
- ۳۸-۲-۲. خواجه علی..... ۳۸
- ۳۸-۲-۲. شیخ ابراهیم و جنید..... ۳۸
- ۴۰-۲-۲. شیخ حیدر..... ۴۰
- ۴۳-۲-۲. زمینه سیاسی تشکیل حکومت صفوی..... ۴۳
- ۴۴-۲-۲. علل اقتصادی تشکیل حکومت صفوی..... ۴۴
- ۴۵-۲-۲. تشکیل حکومت صفوی..... ۴۵
- ۴۹-۲-۲. مذهب شیعه، مذهب رسمی حکومت..... ۴۹
- ۵۲-۲-۲. اثرات اعلام مذهب شیعه..... ۵۲

فصل سوم: کارکرد قزلباشان در دوره شاه اسماعیل

بخش اول:

- ۵۴-۱-۳. قزلباشان و کارکرد آنان و همیاری در تاسیس سلطنت جدید..... ۵۴
- ۵۸-۱-۳. شاه اسماعیل اول و قزلباشان..... ۵۸

۳-۲. قزلباشان و برجسته ترین رویداد نظامی سیاسی، جنگ چالدران..... ۶۱

بخش دوم:

۳-۲-۱. ضرورت حضور علماء شیعی..... ۶۷

۳-۲-۲. دعوت از علمای شیعی عرب به ایران..... ۶۹

۳-۲-۳. علل مهاجرت علمای جبل عامل به ایران..... ۷۲

۳-۲-۴. علمای شیعی ایرانی..... ۷۷

۳-۲-۵. روابط علما-قزلباشان..... ۸۱

فصل چهارم : دوره شاه تهماسب

۴-۱. جلوس شاه تهماسب، قزلباشان..... ۸۷

۴-۲. توبه شاه تهماسب، افزایش قدرت علماء..... ۹۴

۴-۳. ساختار نهاد دینی..... ۹۷

۴-۴. مناصب مذهبی و کارکردها..... ۹۹

۴-۵. علمای شیعی و کارکرد "آنان محقق کرکی"..... ۱۰۷

۴-۶. رقابت میان علما..... ۱۱۹

۴-۷. قزلباش ها و درگیریها..... ۱۲۳

فصل پنجم : عصر شاه اسماعیل دوم و سلطان محمد خدا بنده

بخش اول:

۵-۱. اوضاع سیاسی ایران پس از مرگ شاه تهماسب اول..... ۱۲۷

۵-۱-۱. شاه اسماعیل دوم، تقویت روابط علمای شیعه و قزلباشان..... ۱۲۹

۱۳۱ ..... عملکرد فقها و قزلباشان در برابر سیاست مذهبی شاه اسماعیل

بخش دوم :

۱۴۵ ..... ۱-۲-۵. اعاده قدرت قزلباشان

۱۵۰ ..... ۲-۲-۵. اعاده قدرت علمای شیعه

۱۵۲ ..... نتیجه گیری

۱۵۴ ..... منابع و مآخذ

۱۵۸ ..... چکیده

چکیده

ایلات و عشایر آسیای صغیر به دفاع از سلسله صفوی برخاستند . وبا تشکیل اتحادیه قزلباش و تقویت آن توانستند شاه اسماعیل صفوی را به پادشاهی برسانند. از این جهت شاهان صفوی بیشترین قدرت نظامی حکومت خود را از قزلباشان دریافت می کردند و از اینرو قزلباشان قدرت فوق العاده ای کسب نمودند و به مقامهای و پستهای مهمی دست یافتند . با این همه مشروعیت سلسله صفوی مرهون حضور و همکاری علمای شیعه با حکومت صفوی بود. بررسی روابط و پیوندهای علمای صفوی با طوایف قزلباش در طول نیمه اول حکومت صفوی هدف این پایان نامه است. و در این دوره با سیاستهای نظامی و مذهبی خاصی که توسط پادشاهان اولیه این سلسله از شاه اسماعیل اول تا شاه محمد خدابنده اتخاذ گردید با فراز و نشیبهایی در روابط علمای شیعی و طوایف قزلباش بر اساس منافع هر یک از دو گروه و سیاست پادشاهان همراه بوده است . و روابط بین این دو قشر در یک سطح نبوده است . این رساله به این نتیجه در موضوع دست یافته است. که روابط بین علماء با قزلباشان در دوره شاه اسماعیل ضعیف بود و از دوره شاه تهماسب اول تا سلطان محمد خدابنده به ویژه در دوره شاه اسماعیل دوم رابطه سیاسی قوی تر شد .

در این پایان نامه کوشش می شود تا با استفاده از منابع و ماخذ به نوع ارتباط بین علماء و قزلباشان پرداخته شود.

کلید واژه : قبایل قزلباش ، تشیع ، علمای شیعی ، صفویه

ظهور دولت صفویه در سال ۹۰۷ هجری قمری و رسمیت یافتن تشیع به عنوان دین رسمی در ایران توسط شاه اسماعیل صفوی نقطه عطفی در تاریخ تشیع و ایران بوده است و از جنبه های گوناگون توجه محققان را به خود جلب نموده است. مهاجرت علمای جبل عامل به ایران به عنوان یکی از مهمترین عوامل گسترش تشیع در ایران یاد شده است. حکومت صفویان اولین حکومت شیعی اثنی عشری مستقل و در عرض با حکومت های سنی گرای هم عصر خود چون عثمانی و شیانیان در آسیای میانه به حساب می آمد. این در دورانی بود که فاصله ی مذهبی اهل سنت و تشیع بسیار گسترده شده بود. شیعیان در اقصی نقاط جهان تحت پیگرد حکومت های مخالف قرار داشتند. این امر از یک منظر زمینه ی رشد و تقویت حکومت صفویان را بیش از پیش فراهم می نمود چراکه باعث جذب و توجه شیعیان اعم از خواص و عوام به این حکومت می گردید. دعوت آگاهانه شاهان صفوی از علمای شیعه و بهره مندی حکومت از حضور آنان در عرصه های نرم افزاری حکومت نوپای خود از یک طرف و اشتیاق عده ای از علما از شکل گیری حکومتی شیعی و پیاده گردیدن احکام الهی در چارچوب حکومتی مذهبی از طرف دیگر سبب شد تا علمای جهان اسلام به تدریج و با احتیاط جذب صفویان گردیده، و به زعم خودشان در آن به ادای وظیفه ی شرعی بپردازند. این علما منصب دار مناصبی گردیدند که یا از حکومت های گذشته برای صفویان به ارث رسیده بود و یا به اقتضای شرایط زمان توسط خودشان ابداع گردیده بودند. مجموعه مناصب مذهبی مرسوم در دوره ی صفویه به دو گونه قابل دسته بندی است، مناصب رسمی که از سوی حکومت اعطا می گردید و مناصب غیر رسمی که با توجه به عملکرد روحانیون و علما در بطن جامعه حائز آن می گردیدند. این گفتار ناظر بر نوع اول آن یعنی مناصب و مقامات رسمی است. و از طرفی قزلباشان که بصورت ایلات چندی در اوایل ظهور صفویه در آذربایجان ظهور کرده بودند سپس به سرعت در اکثر نقاط ایران پخش گردیدند و در واقع پایه های نظامی دولت صفویه شدند. اما پایه های که بارها به مشکلاتی عدیده برای آن دولت نیز پدید آوردند. و از نظر فکری صوفیان شیعه به شمار می آمدند. از همان ابتدا به مبلغین متعصب تشیع اثنی عشری تبدیل شده و از این جهت شاهان صفوی بیشترین منافع اقتصادی را در اختیار آنها گذاردند و آنها تبدیل به یکی از طبقات اجتماعی قدرتمند صفوی شدند و در این دوره ابتدا علما و قزلباشان

درمقابل هم قرارگرفتند ولی با سیاست شاهان صفوی این ارتباط به نوعی ارتباط سیاسی تبدیل گردید که درآخر به منزوی شدن صوفیان انجامید.

امیدوارم این بررسی دست کم بتواند سیمای کلی ازارتباط قزلباشان با علماءاین دوره را برای خوانندگان ترسیم کند. بدون تردید این پژوهش خالی از نقایص و اشکال نیست .

غناى این کار به تلاش و راهنماییهای اساتید بزرگواری برمیگردد که در طول تحصیل و نگارش این پایان نامه همواره مرا یاری نمودند و کاستی ها از آن نگارنده است که در ابتدای راه قرار دارد . نگارنده بر خود واجب می داند سپاس ویژه خود را از سرکار خانم دکتر ادیسی به خاطر راهنمایی هایی که در طول کار از بنده دریغ نداشتند و همچنین از جناب آقای دکتر سلیم که مشاوره این پایان نامه را قبول زحمت فرمودند وهمچنین از اساتید گرانقدرجناب آقای دکترعلیزاده ،دکتر اشرفی ودکترشادپور ودکترمشعوف و مسئولین محترم کتابخانه کمال تشکررا دارد.

نقد و بررسی منابع :

حبیب السیر

این کتاب تالیف غیاث الدین ابن همام معروف به خواندمیر است که یک تاریخ عمومی از قدیم ترین ایام ربیع الاول ۹۳۰ هـ ق / ژانویه ۱۵۲۱ م می باشد .

مؤلف در سال ۹۲۷/۱۵۲۱ هـ ق بنا به درخواست حامی خود غیاث الدین محمد تدوین آن را برعهده گرفت اما قبل از پایان جلد اول ، غیاث الدین محمد در هفتم رجب ۹۲۷ هـ ق / ۱۴ ژوئن ۱۵۲۱ بدست امیرخان موصولو لله شاه تهماسب به قتل رسید . از ادباء و مورخان مشهور قرن دهم هجری قمری معاصر شاه اسماعیل صفوی است این کتاب مربوط است به سلطنت شاه اسماعیل اول صفوی و سلسله ترکمانان آق قویونلو، کتاب حبیب السیر با انشایی دشوار و متصنع نوشته شده است ولی از لحاظ غنای مطالب یکی از منابع مهم شمرده می شود و از این کتاب در فصل دوم و سوم این رساله که در مورد قزلباشان و ترکان آناطولی می باشد و نقش آنها در جنگ چالدران مورد استفاده قرار گرفته است.

تاریخ جهانگشای خاقان

این کتاب مربوط به وقایع مشابه تاریخ شاه اسماعیل صفوی است از جمله تاریخ مهم و کاملی است که وقایع و ظهور دولت صفوی و سلطنت شاه اسماعیل اول را دربردارد ، متأسفانه هیچ گونه اثری از نام و نشان نویسنده تاریخ مذکور در دست نیست این کتاب بین سالهای ۹۴۸ تا ۹۵۵ هنگام پادشاهی شاه تهماسب اول نوشته شده است این کتاب حاوی نکات مهمی درباره پادشاهی شاه اسماعیل اول است . و شکست چالدران و وقوع آن را به منظور جلوگیری از انحراف فکری قزلباشان ساده لوح مقدمی داند . و از این کتاب در فصل دوم و روی کار آمدن شاه اسماعیل و نقش قزلباشان مورد استفاده قرار گرفته است.

احسن التواریخ :

تألیف حسن بیگ روملو که مولف آن چهل سال در رکاب شاه تهماسب درسفر و حضر خدمت کرده و بسیاری از قضایا من جمله مجلس ضیافت شاه تهماسب را به مناسبت ورود همایون، پادشاه صفوی به چشم دیده و در جنگهای قزلباشان با گرجیان شرکت داشته. این کتاب تاریخ پادشاهی شاه اسماعیل، شاه تهماسب و شاه اسماعیل دوم را در بردارد شرح وقایع از سال ۳۰۹ هـ ق ۱۴۹۴ م شروع شده و در سال ۹۸۵ هـ ق ۱۵۷۷ پایان یافته است منابع مهم تاریخ ایران و کشورهای مجاور آن در قرن دهم هجری قمری است. و خوبی این کتاب این است که وقایع را سال به سال به تفصیل شرح داده و شامل اطلاعات خوبی در خصوص رجال سیاسی و فقها و دانشمندان و شاعران می باشد. و از این کتاب در فصل دوم و سوم در خصوص علماء و کارکردشان در آن دوره مورد استفاده قرار گرفته است.

تاریخ عالم آرای عباسی

اسکندریک منشی بزرگترین مورخ عصر صفوی در قرن یازدهم هجری قمری، اصلاً از ایل چادر نشین ترکمانان آذربایجان بوده. او در سال ۹۱۴ هجری قمری که حمزه میرزا ولیعهد، برای سرکوبی برخی از شورشیان به نواحی مرکزی ایران لشکر کشید و در سمت منشی دیوان همراه او بود و حتی با شورشیان به جنگ پرداخت. نویسنده در تألیف این کتاب علاوه بر استفاده از منابع گوناگون و روایات شفاهی، چون خود در مقام منشی دیوان ناظر بود مشاهدات خود را به ثبت رسانیده است این کتاب آگاهیهای گرانبهای از طوایف قزلباش و شرح حال امرای آنان در دستگاه صفویه به ما می دهد. و از این کتاب در خصوص قزلباشان در دوره شاه تهماسب و شاه اسماعیل اول مورد استفاده قرار گرفته است.

تاریخ عالم آرای امینی

این کتاب تألیف فضل الله روزبهان خنجی اصفهانی ملقب به امین ومشهور به خواجه ملای اصفهانی است. او این کتاب را در دربار سلطان آق قویونلوها نوشت این اثر شامل سرگذشت یعقوب می باشد و چون این اثر به پایان رسید به تاریخ عالم آرای امینی موسوم گشت اودشمنی عجیب با خاندان صفوی داشت و سنی مذهب بود. این اثر در قرن ۱۱ صفر ۸۹۶ هـ ق شروع شد و در زمان حکومت بایسنقر میرزا پسر یعقوب بیگ در سال ۹۸۷ هـ ق به پایان رسید این کتاب دارای یک مقدمه نسبتاً طولانی و شرح مختصر رویدادهای پس از مرگ اوزون حسن است یکی از قسمتهای مهم این کتاب شرح حال شیوخ طریقت صفوی در اردبیل و اقدامات شیخ جنید و شیخ حیدر صفوی است. از این منبع مهم در فصل یکم که در ارتباط با شیوخ صفوی وهم چنین در فصل سوم در قسمت مقامات مذهبی دوره شاه تهماسب مورد استفاده قرار گرفته است.

صفوه الصفا :

درویش توکلی بن اسماعیل بن حاصی محمد مشهور به ابن بزاز که از مریدان شیخ صدرالدین پسر شیخ صفی الدین بود، این کتاب مهمترین کتاب معتبر درباره نسب شیخ صفی الدین و توضیح مقام اجتماعی او در دوران ایلخان مغول است. از این کتاب در فصل اول درباره شیخ صفی اطلاعاتی بدست آوردیم.

تاریخ قزلباشان :

نویسنده ناشناس است. که به کوشش میرهاشم محدث جمع آوری شده. این کتاب درباره طوایف مختلف و امرای قزلباش همراه با اندکی از وقایع مهم به زمان هریک از آنان است، این اثر در نیمه قرن یازدهم یعنی در سال ۱۱۰۳ هـ ق نگاشته شده است. این کتاب از منابع مهم در بررسی قبایل قزلباش محسوب می شود که در این رساله مطالب زیادی مورد استفاده قرار گرفته است. از این کتاب در خصوص قزلباشان که در فصل اول مورد بحث قرار گرفته است.

روضات الجنات فی احوال العلماء والسادات

نوشته محمدباقر خوانساری که توسط محمد باقر ساعدی خراسانی به فارسی برگردانده شده، نیز شرح حال ۷۴۲ تن از علمای اسلام وشاعران قدیم وجدیدرا دربردارد. نگارش این کتاب که درسالهای ۱۲۸۷/۱۸۷۰ به پایان رسیده است. درباره افراد آگاهیهای تاریخی ارزشمندی ارائه می کنند که گاه درمنابع دیگروجودندارد کتاب خوانساری، جز درفصل یکم، درسایرفصول این پژوهش سودمند بوده است.

نقاوه الاثار فی ذکر الاخیار

تألیف محمودبن هدایت الله افوشته ای نطنزیاست که ازواپسین ایام زندگانی شاه طهماسب اول تا یازدهمین سال پادشاهی شاه عباس اول ۱۰۰۷ هجری قمری، این اثرارزنده درواقع شامل دوکتاب است که نخستین آن دربیان رویدادهای عمده شاه طهماسب، شاه اسماعیل دوم، وشاه محمدخدابنده می باشداین کتاب یکی ازمنابع مهم عصرصفوی است وموضوع آن مربوط به دورانی می شود که ازلحاظ جریانات نظامی وسیاسی برای دولت صفوی، زمان حساسی بوده وحوادث پس از مرگ شاه تهماسب اول وبروز اختلاف وهرج ومرج بین سران قزلباش، اقدامات شاه اسماعیل دوم درمدت کوتاه سلطنت وسرانجام کشته شدن او، اوضاع آشفته دوران پادشاهی شاه محمد خدابنده، ازوقایع مهم این کتاب می باشد.مزیت این کتاب دراین است که پاره ای ازمطالب آن درمنابع مشابه یا اصلاًوجودندارد.ولی ازنظرسبک نگارش، دارای نثری متکلف وپیرایه های لفظی می باشد.وازیات قرآن استفاده نموده است.ازاین کتاب درفصل دوم وعلت هجرت علمای شیعه ازجبل عامل وارتباط علماء وقزلباشان ودرفصل سوم پادشاهی شاه تهماسب ومرگ اووهمچنین چگونگی به پادشاهی رسیدن شاه اسماعیل دوم وفصل پنجم چگونگی روی کارآمدن سلطان محمد خدابنده ونقش قزلباشان موردبررسی قرارگرفته است.

قصص العلماء:

مؤلف این کتاب محمد تنکابنی است، این کتاب زندگینامه ۱۵۳ تن از دانشمندان شیعه را از سده چهارم تا سیزدهم / شانزدهم، بدون هیچ گونه نظم و ترتیب الفبایی یا تقسیم بندی زمانی دربردارد و با مطالعه این کتاب دریافتیم که کمی در مورد خودش غلو کرده و حدود بیست صفحه از کتاب را به شرح حال خود اختصاص داده است و ۱۶۹ جلد از نوشته های خود را بر شمرده است. این کتاب مطالب سودمندی را دارد که در باقی کتابها وجود ندارد. اطلاعات کامل و جامعی در خصوص علمای این دوره می دهد. که در فصل سوم و چهارم این رساله مورد استفاده قرار گرفته است.

ریاض العلماء:

اثر چند جلدی عبدالله افندی اصفهانی هم به زبان عربی است و شرح حال شیعه را تا زمان نویسنده دربردارد. این کتاب که نگارش آن در سال ۱۱۰۶/۱۶۹۴ به پایان رسیده می تواند کامل کننده امل الامل به شمار آید. و این کتاب بخاطر زبان عربی کمی فهمیدن مباحث با مشکل مواجه شدیم. ولی در عین حال در فصل دوم در خصوص منابع مالی و اقتصادی مهمی که در اختیار فقها بوده است مورد استفاده قرار گرفته است.

فصل اول:

کلیات

۱-۱- بیان مسئله:

صفویان گرچه از دیدگاه تجربه تشکیل دولت بویژه از جنبه عملی آن تفاوت چندانی با سلسله های پیش از خود نداشتند، اما با در نظر گرفتن خاستگاه آنان، استثنایی در تاریخ ایران پس از اسلام بشمار می رفتند و از سوی دیگر بدلیل تحولی که از دیدگاه مذهبی در این دوران و بدست صفویان پدید آمد فضای فرهنگی و ایمانی جامعه ایرانی نیز تحولات جدی را تجربه کرد و این تجربه به صورت پیدایی و تکوین یک ساخت جدید مذهبی با تاکید بر گرایش مذهبی جدید و در حوزه رسمی ظهور کرد.

عصر صفوی به لحاظ رشد و توسعه افکار و عقاید مذهبی یکی از فعالترین دوره های تاریخ ایران است. دربار صفوی از عصر شاه اسماعیل یکم به بعد به علت نیاز به آگاهی از اصول و قوانین تشیع، به ایجاد مراکز علمی مذهبی، کتب و نوشته های مذهبی و پرورش متفکران مذهبی سعی فراوان مبذول داشت. برای تحقق این اهداف، نیاز به کسانی داشت که به امور شرعی مردم رسیدگی و قوانین فقهی را بگونه ای قابل فهم تدوین کنند و آموزش دهند. بدنبال این هدف، به دعوت دربار صفوی، علمای شیعه از جبل عامل لبنان و بحرین به ایران آمدند. علماء در مرحله تشکیل این دولت نقشی نداشتند و بیشتر علمای ایرانی که تا این زمان به شاه اسماعیل کمک می کردند، بیشتر حکیم و فیلسوف بودند تا فقیه. اما از زمانی که نیاز به فقها احساس شد به تدریج فقهای شیعه برای اداره امور شرعی و قضایی در ایران حضور یافتند و به تدوین گسترده دانش های شیعی پرداختند. از همان اوایل بالاترین مقام رادردولت صفوی در اختیار گرفتند. چنانکه در دوره شاه اسماعیل اول، محقق کرکی بسیاری از امور دینی را حل و فصل می کرد و در زمان شاه تهماسب اول مسئله مهمی که سبب شد تا فقهای شیعه بطور جدی تری وارد حکومت صفوی شوند، یکی خواست و علاقه شاه تهماسب و دیگری ظهور محقق کرکی که نقش فقها را با جدیت مطرح کرده بود. به طوری که وی آنچنان نفوذی در حکومت پیدا کرد که شاه طی فرمانی مخالفت با وی را در حکم شرک اعلام کرد.

در این دوره، مذهب اساس وحدت ملی شد و همه عوامل دیگر تحت الشعاع قرار گرفت. با قدرت یافتن عالمان، گروه جدیدی وارد عرصه سیاست گردید که بعد از نهاد سلطنت مهم ترین نهاد سیاسی محسوب می شد. در این دوره به لحاظ وجهه مذهبی حکومت فرصتی مناسب برای فعالیت علما ایجاد شد و در نتیجه متون علمی-مذهبی شیعی گسترش یافت. روابط علما با دربار در مجموع، حسنه و مستحکم بود. پادشاهان صفوی نیز قدرت و بقای خویش را در گرو حمایت علما می دانستند و در تعمیر بقاع و اماکن مقدس شیعی، تأسیس مدارس دینی و نیز تکریم علمای شیعه اهتمام تمام داشتند.

از سوی دیگر، قزلباشان عمدتاً از ترکمانانی بودند که در اتحادی مذهبی-نظامی علیه سنی مذهبیان بسیج گردیدند و عمدتاً از نسل ایلات ترکمن بودند که در گروههای کوچک و بزرگ در اتحادیه های ایلی به صورت کوچ نشین های دامدار در آسیای صغیر و ارمنستان و ماوراء النهر قفقاز زندگی می کردند. آنها در واقع شیوخ صفویان را پیر و مراد خویش می دیدند. تا اینکه این پیر و مراد به پادشاه تبدیل شد و قلمرو گسترده ای را در اختیار گرفت. قزلباشان که در پی بهره گیری از طریقت صفوی پس از یک دوران طولانی تدارکات اولیه سرانجام بقدرت سیاسی دست یافته بودند، به لحاظ نقش مهم نظامی که در به قدرت رسانیدن صفویان ایفا کردند، پس از دستیابی صفویان به قدرت سیاسی، در صدد کسب امتیازات سیاسی و اقتصادی و برخورداری از مقامات و مناصب بلند پایه، بویژه در زمینه نظامی برآمدند.

حضور دو نیروی قدرت مند ایلات قزلباش عمدتاً در مناصب نظامی و سیاسی از یک سو و علمای مذهبی در بخش مناصب وحدت بخشی و کارکردهای مذهبی از سوی دیگر موجب برقراری روابطی بین آنان در طول دوره اول سلسله صفوی یعنی از دوره سلطنت شاه اسماعیل تا دوره حکومت شاه عباس گردید. به دلیل آنکه هر دو گروه در طول دوره مورد بحث از فراز و فرود هایی در عرصه قدرت خود برخوردار بودند، ارتباط بین آنان نیز در عرصه تصمیم گیری های سیاسی و نظامی در اشکال گوناگونی جلوه گر گردید.

۱-۲-۱- اهداف تحقیق :

۱-۲-۱- مقصود اصلی از نگارش :

-شناسایی نوع پیوندهای علمای دوره صفویه با طوایف قزلباش از دوره شاه اسماعیل اول تا آغاز دوره شاه عباس می باشد..

۱-۲-۲- پرسش:

۱- نوع ارتباط بین علمای شیعی و طوایف قزلباش صفوی چگونه بود؟

۲- آیا روابط علماء با قزلباشان همیشه در یک سطح بود؟

لذا باتوجه به طرح چنین پرسشهایی فرضیاتی در این خصوص مطرح است که عبارتنداز:

۱-۲-۳- فرضیات:

۱- ارتباط علماء با قزلباشان باتوجه به سیاستی که پادشاهان درپیش گرفته بودند ارتباط سیاسی بوده است.

۲- روابط بین علماء و قزلباشان در دوره شاه اسماعیل ضعیف بود واز دوره شاه تهماسب اول تا سلطان محمد

خدابنده به ویژه دوره شاه اسماعیل دوم رابطه قوی ترشد .